

DOKUMENTI SJEDINJENIH
AMERIČKIH DRŽAVA

BR. 1

AMERIČKA ZVANIČNA OCENA O PROFAŠISTIČKOM
KARAKTERU ČETNIKA

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE
UPRAVA STRATEGIJSKIH SLUŽBI
Vašington, D.C.

OSS¹
C.I.D. 34203

ZEMLJA: Jugoslavija
PREDMET: Italijansko-četnička koalicija
IZVOR: oficir iz jednog odeljka OSS
DATUM NASTANKA: 5. maj 1943.
MESTO NASTANKA: Vašington
Br. RAZVRSTAVANJA A-5010
BROJ STRANA 4
PRILOZI
OSS PROCENA
RAZDELJENO: 11. maj 1943.

Italijansko-četnička koalicija

Nedavno je čitava italijanska štampa proslavila drugu godišnjicu pripajanja raznih jugoslovenskih krajeva Italijanskoj Imperiji. Štampa takođe naglašava da otanziva sna Osovine koja je u toku protiv jugoslovenskih snaga treba da dovede do daljeg ucvrscenja italijanskih pozicija na Balkanu.

Jugoslovenski pobunjenički pokret je od samog početka bio ozbiljno shvaćen od italijanske Visoke komande, koja je, radi sopstvene zaštite, išla tako daleko da zauzme neke od teritorija datih Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, posle kolapsa Jugoslavije. Italijani

¹ LuresTža strategijske službe, odnosno Ratna obaveštajna služba SAD (Office of Strategic Service) i
- Centralno obaveštajno odeljenje (Central Intelligence Department).

su više nego bilo koja draga okupaciona sila pokušali da smanje jugoslovenski otpor, šireći konfuziju i propagandu o komunističkoj opasnosti i jačanju trvenja između raznih snaga koje su pružale otpor. U stvari, Italijani su uspeli ne samo da frakcije pretvore u nepomirljive frontove, nego i da postignu sporazume sa raznim grupama o zajedničkoj borbi protiv jugoslovenske oslobodilačke armije.

Sve ovo, međutim, ne isključuje činjenicu da su sami Italijani aktivno učestvovali u borbi protiv pobunjeničkih snaga. Saopštenja italijanske Visoke komande redovno navode svoje gubitke u jugoslovenskim krajevima. Prema službenom italijanskom priznanju, njihovi gubici u Jugoslaviji, od januara 1942. godine do marta 1943. god., bili su 5913 mrtvih i 7157 ranjenih. Drugi, još nepotvrđeni, izveštaji ukazuju da su u martu italijanski gubici u Jugoslaviji iznosili 1600 mrtvih i ranjenih i 1862 zarobljenih.

Italijanski odredi koordiniraju sa različitim jugoslovenskim grupama koje predvodi nekoliko izdajnika. Ovi antigerijski odredi koje Italijani nadziru i opremaju, do sada su organizovani u Sloveniji, Dalmaciji, Crnoj Gori i Hercegovini.

U Sloveniji, gde od novembra 1941. god. postoje dva neprijateljska fronta, tj. "Bela garda" i Osvobodilna fronta, Italijani su uspeli da cementiraju svoju koaliciju sa "Belom gardom" protiv slovenačkih boračkih snaga. Italijanska - "belogardijska" koalicija (koja se sastoji od slovenačkih klerikalaca, profašista i grupa naklonjenih Jugoslovenskoj vladi u izgnanstvu), snosi glavnu odgovornost za činjenicu da je otpor slovenačkog naroda sveden na minimum.

Posle masakra Srba u Bosni i Hercegovini kojeg su vršile ustaše i koji se odigrao juna i jula 1941. godie, mnogi Srbi su pobešli u Dalmaciju. Oni su ovde bili dobro primljeni od stanovništva, ali su ih nekolicina srpskih izdajnika odmah počela organizovati u četničke jedinice koje su bile pridodate Italijanima kao pomoćni odred. Split je bio centar i sedište ove nove "armije" - koja je bila pripremana, opremljena i indoktrinirana da se ne bori protiv hrvatske armije i ustaša, nego protiv partizanskih snaga, koje su se sastojale pretežno od srpskog elementa. Tako su srpski četnici bili organizovani da saraduju sa Italijanima i ustašama u njihovoj "zajedničkoj" akciji protiv jugoslovenskih snaga.

Glavi organizator ovih četnika bio je Ilija Trifunović-Birčanin, prijatelj generala Draže Mihailovića. Za nekoliko meseci Italijani su, uz pomoć svojih srpskih marioneta, podelili njihovu četničku organizaciju na tri operativne "armije". Prvu, koju je vodio Đujić, i koja izvodi operacije u hrvatskom priobalju; drugu, koju vodi Drenović i koja operiše u severnoj Dalmaciji; i treću, koju vodi Trifunović (sada navodno mrtav) i koji operiše u južnim i centralnim delovima Dalmacije. Svi ovi dalmatinski četnici aktivno učestvuju u novoj ofanzivi sila osovine protiv partizanskih snaga. Dok Đujić udara po partizanskim uporištima u Lici, Drenovićevi odredi bore se s partizanima u dolini Neretve.

U proleće 1942. godine, Italijani su uspeli da postignu modus vivendi sa jednom grupom crnogorskih izdajnika. Osnovana je nova organizacija "nacionalističkih četnika i preduzeta hitna akcija protiv antifašističkih snaga. Bajo Stanišić, potčinjen Draži Mihailoviću i Đukanović, crnogorski separatist, stavili su se na čelo ove nove organizacije koja je od samog početka bila pod kontrolom neprijatelja i koja je već nanela ozbiljne gubitke onim snagama u Jugoslaviji koje se bore. Italijani su poverili ovim "nacionalističkim četnicima" dužnost da čuvaju železničku prugu Nikšić - Dubrovnik, a vrše policijsku ulogu u neposrednoj blizini mesta gde su Italijani imali svoje garnizone da pomažu italijanskim kaznenim ekspedicijama protiv jugoslovenskih antifašističkih boraca.

Zahvaljujući nemoći rukovodilaca Nezavisne Države Hrvatske da uspostave zakon u svojoj zemlji, Italijani su okupirali neke krajeve koji su ranije bili dati Hercegovina, iako nominalno pod Pavelićevom vladavinom, u stvari je italijanska okupaciona zona. Italijanski vojni štab za ovo područje nalazi se u Mostaru. Nekoliko meseci da ustaša došlo je na taj način direktno pod italijansku komandu.

Italijani su takođe uspeli da stvore svoju antigerijsku koaliciju četnika Hercegovini. U stvari, četnici u ovom području su bolje organizovani i bolje opremljeni

nego u bilo kojem drugom kraju. Oni su stacionirani zajedno sa italijanskim i hrvatskim regularnim trupama i ustašama u gotovo svakom gradu u Hercegovini i Južnoj Bosni. Izgleda da vojni talenat generala Draže Mihailovića ima najviše zasluga za odličnu organizaciju hercegovačkih fašističkih četnika. Ovi četnički odredi koje nadziru Italijani i koji su stacionirani u gradovima u kojima se nalaze i italijanski garnizoni, dobili su trostruku dužnost:

- a) da aktivno vode operacije protiv jugoslovenske oslobodilačke armije;
- b) da šire antisavezničku propagandu među stanovništvom
- c) da vrše pomoćnu policijsku ulogu među lokalnim stanovništvom.

Ovi četnički odredi opremljeni su od strane Italijana, ali imaju i nešto ratnog materijala koje su im dali Britanci.

Krajem januara 1943. godine zajedničke nemačke, hrvatske, italijanske i četničke snage povele su veliku ofanzivu protiv jugoslovenske oslobodilačke armije¹. Neprijatelj je potpomognut od Drenovićevih četnika uspeo da potisne jugoslovenske patriote u Hercegovini i jugoistočnoj Bosni. Glavni udar u sadašnjoj neprijateljskoj ofanzivi vrše kombinovane četničke snage u Hercegovini (V.[ojislav] Lukačević, član Mihailovićevo glavnog štaba), u Crnoj Gori (Bajo Stanišić) i u Sandžaku (Pavle Đurišić, član Mihailovićevo glavnog štaba). Ishod ove borbe je još neizvestan. Partizani govore da su oni odneli pobjedu, dok četnici insistiraju na tome da su gotovo potpuno očistili ove jugoslovenske krajeve od antifašističkih snaga. Tačno je, međutim, da su jugoslovenski antifašistički gerilci², pretrpeli teške teritorijalne gubitke, ali daleko je od toga da su njihove snage uništene ili razbijene. Na drugoj strani, mnogo slavljani četnici generala Mihailovića danas su angažovani u jednoj od najžešćih ofanziva za uništenje jugoslovenskih demokratskih snaga.

Četnici su, isto tako, dali još jedan doprinos neprijateljskom ratnom naporu. Pošto njihova snaga na teritoriji jadranskog priobalja raste, Italijani mogu sebi dozvoliti da svoje okupacione trupe pošalju ili u Italiju, koja se priprema da se suprotstavi eventualnoj savezničkoj ofanzivi ili na istočni front.

Jugoslovenski četnici danas su jači nego ikada ranije. Da ironija bude veća, njih danas pomaže Jugoslovenska vlada u izgnanstvu više nego ikada pre.

Dokument u Nacionalnom arhivu u Vašingtonu (National Archives Washington - NAV), RG (Record Group - arhivski fond) 226/34203, objavljen u Zborniku XIV, 2, str. 1015-1018.

BR. 2

IZVEŠTAJ UREDA ZA STRATEGIJSKE SLUŽBE O SARADNJI ČETNIKA SA OKUPATORIMA I USTAŠAMA

Izveštava se iz Hrvatske da neprijateljska ofanziva protiv partizana samo što nije počela u Crnoj Gori³, Bosni i Hrvatskoj. Neprijateljske snage sačinjavaju 8 nemačkih i 3 italijanske divizije i broje oko 200.000 ljudi. Nemci i Italijani su podržani od strane Paveličeve armije koju čini 15000 četnika i 35000 ustaša. Četnici i ustaše su potpuno naoružani, opremljeni, obučeni i vođeni od strane Nemaca i Italijana. Izvor je imao prihku da se uveri u ovo i da razgovara sa četničkim zarobljenicima i takođe da čita rutins-

¹ Reč je o bici na Neretvi. U tim okupatorsko-kvislinškim operacijama četnicima je bila povrena značajna uloga, koju oni nisu odigrali onako kako su to nemačke komande očekivale. General Ler (Lohr) je, "zvestavajući 1. aprila 1943. nemačku Vrhovnu komandu, pored ostalog, naveo: "Dosađne borbe pokazuju

² Je **Mihailović** kao vojni komandant zatajio. Mihailović snosi osnovnu krivicu za dosadašnje neuspehe zbog nepravilne procene vremena, prostora i zemljišta i zbog toga što nije iskoristio opšte date mogućnosti" (NAV-"1-78, r. 332, s.6290035).

Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije.

Reč je o petoj neprijateljskoj ofanzivi - operacija "Švarc" ("Schwartz").

ka i dnevna narednja. On je video fotografije na kojima su izmešane grupe ustaških, četničkih, italijasnkih, nemačkih vođa. U italijanskim lecima, bacanim iznad Hrvatske¹ kaže se da će četnici uskoro tamo biti osnovani od strane Italijana.

Neprijateljska ofanziva protiv partizana počela je posle podne 24. maja. Italijani su napali Senj, ali su tri puta bili odbačeni i pretrpeli su teške gubitke. Drugi napad počeo je kod Knina.

Nemački i ustaški napad na Knin, čiji je cilj bio Gračac, suzbijen je. Nemci, četnici i ustaše se kreću ka unutrašnjosti iz Mostara, Trebinja, Bijelog Polja, Kolašina, Pljevlja i Foče, prema Zabljaku kao njihovom krajnjem cilju. Partizani gotovo svugde zadržavaju ovaj napad.

Dokument u NAV, RG 226, OB-1029, Zbornik XIV, 2, str. 1019.

BR. 3

IZVEŠTAJ UREDA ZA STRATEGIJSKE SLUŽBE O SARADNJI ČETNIKA U SLOVENIJI SA ITALIJANIMA

Izveštava se iz Hrvatske da major Novak [Karlo], četnički komandant u Sloveniji, nije prekinuo sa okupacionim snagama. On radi u području Polhov Gradec - Zaplana - Koren, komandujući trupama Bele garde. Po narednjima Draže Mihailovića on radi sa Italijanima, a takođe se govori da ima kontakte i sa Nemcima i da je bio agent Gestapoa pre rata.

Njegov je zamenik Janko debeljak, koji komanduje bataljonom Bele garde u području Novog Mesta i koji se nedavno sreo sa generalom Gambarom [Gastone], komandantom 11. italijanskog korpusa, da aranžira isporuku oružja od strane Italijana.

Pukovnik Vanko Avšić¹, bivši komandni oficir jugoslovenske regularne armije, koji je bio sa Mihailovićem, sada se pridružio partizanima kod Kaponetia.

Dokument u NAV, RG 226, OB-2230,
Zbornik XIV, 2, str. 1020.

BR. 4

AMERIČKI OFICIRI MOLE MIHAILOVIĆA DA OTPOČNE BORBUTIV NEMACA

General Draža Mihailović,
ministar rata,
Jugoslovenske kraljevske vlade.

decembar 1943.

Moj dragi ministre,

Pišem ovo pismo da bih objasnio zašto je pukovnik Sajc [Albert] krenuo sa grupom kapetana Vejda prema obali.

Pukovniku Sajcu se učinilo daje dugo čekao na vas da obezbedite kanal. Kada j saznao da se partizani nalaze na obalskom području, pomislio je da će, ukoliko bude jos

¹ Odnosi se na Jakoba Avšiča. Njega je Draža Mihailović u novembru 1941. postavio za komandanta četnika u Sloveniji - komandanta Slovenije, a Novaka za načelnika Štaba. Ubrzo je Avšič napustio Mihailovićevu organizaciju i prešao na stranu NOP-a.

čekao, biti isuviše kasno da vam pomogne. Predstavnici partizana su već u Kairu. Naša vlada, preko ministra Kordela Hala, saopštila je da se složila sa davanjem veće pomoći partizanima, jer se oni sada više bore protiv Nemaca nego vi. Pukovnik Sajc je zato mislio da treba odmah da predoči našoj vladi, šta je video, iako on sada nije bio potpuno obavešten i još nije morao ni da prolazi kroz kanal koji su obezbedili partizani. Partizani su garantovali sigurnu pratnju kapetanu Vejdu i njegovoj grupi do Italije. Obaveštenje koje pukovnik Sajc sada ima kod sebe biće obezbedeno i neće ga videti partizani. Međutim, kao mera predostrožnosti, pukovnik Sajc je uništio sva imena koja bi mogla biti izložena opasnosti ukoliko bi pali u neprijateljske ruke. On se nada da će uskoro biti u Italiji-

Pukovnik Sajc je naredio da pribavim ostatak potrebnih podataka i odmah se uputim najbržim raspoloživim sredstvom. Takođe traži da kapetan Todorović¹ ide kao oficir za vezu. Stoga ja od vas tražim da nam ostatak tih obaveštenja pošaljete po brzom kuriru i odmah obezbedite kanal, čak iako je to skopčano s rizikom. Ukoliko ne možete odmah da ostvarite kanal, tražim dozvolu da odem sa kapetanom Morom, čak iako to znači da prođem kroz redove partizana koji su njemu dali iste garancije koje su pružili i kapetanu Vejdu. On bi štiti to obaveštenje našim životima.

Znam da može da vam se ne sviđa odluka pukovnika Sajca, samo se mi moramo brinuti za budućnost i ostaviti na stranu lična osećanja. Pukovnik Sajc je najiskreniji u svojoj želji da pomogne vama i srpskom narodu. Ukoliko vi imate poverenja u nas, ja vas molim da postupite po napred predloženom planu i obezbedite kanal odmah ili mi dozvolite da odem s kapetanom Morom. Ukoliko vi ne želite da mi nastavimo sa našim izveštajima, onda vas molim da mi dozvolite da vas napustim sa kapetanom Morom, jer ja ne vidim kako vam mogu biti od neke dalje koristi bez američke pomoći ovde.

Nadam se da verujete da kapetan Todorović nije mogao da zaustavi pukovnika Sajca, jer mu je pukovnik Sajc naredio da ostane u Krljanima kada je on išao da se sastane s kapetanom Vejdom, iako je kapetan Todorović navaljivao da pođe s njim. Potsećam vas da je kapetan Todorović pošao kao oficir za vezu po naređenju pukovnika Sajca.

I poslednja stvar. Pukovnik Sajc je tražio od mene da vi garantujete da će se sva američka pomoć odmah upotrebiti za borbu protiv Nemaca.

On takođe smatra da bi njegova misija bila dosta ojačana ukoliko biste, dok on bude davao ta obaveštenja svom šefu, vi mogli oformiti jedan pokretni borbeni bataljon koji bi započeo akciju protiv Nemaca odmah, u različitim delovima Srbije i otpočeo s uništavanjem važnih ciljeva.

Želim da kažem da ja lično cenim sve što ste vi učinili za nas. Pukovnik Sajc je bio veoma impresioniran svim što je video prilikom svog puta [po Srbiji] radi osmatranja i stekao je povoljan utisak o vašim trupama i borbenoj snazi.

Iskreno vaš

Valter R. Mensfeld

kapetan mornaričke pešadije (SAD)

Zbornik XIV, 3, str. 923-924

¹ Borislav Bora (Lo-La).